

Les Balears

a la Unió Europea

ÍNDIX

Pròleg	3
<hr/>	
Introducció	5
<hr/>	
1. Les Illes Balears: característiques físiques i dinàmica demogràfica.	5
<hr/>	
2. Situació actual i dinàmica econòmica de les Illes Balears	7
<hr/>	
3. Els ajuts de la Unió Europea a les Illes Balears	24
<hr/>	
4. L'impacte dels ajuts europeus a les Illes Balears	35
<hr/>	
Bibliografia bàsica	39
<hr/>	

PRÒLEG

La Representació a Espanya de la Comissió Europea publica la 3ª edició de l'obra "Les Comunitats Autònomes espanyoles a la Unió Europea" que consta de vint fascicles, un per a cadascuna de les 17 Comunitats Autònomes, més Ceuta, Melilla i, per acabar, un fascicle introductori que engloba tota Espanya.

Com en edicions anteriors, s'ha seguit un enfocament regional destacant les accions estructurals efectuades a cada regió a través dels Fons Estructurals, el Fons de Cohesió i les iniciatives comunitàries. S'hi inclouen diferents exemples d'actuacions representatives de les intervencions comunitàries i una valoració de l'impacte de les accions estructurals a través de la seva aportació al creixement econòmic i al procés de convergència real.

El fet que aquesta publicació examini l'impacte de les accions estructurals sobre les regions no ens ha de fer oblidar que l'objectiu perseguit pels diferents Tractats és el de la cohesió econòmica i social. Aquests textos recullen de forma expressa que totes les polítiques comunitàries han de coadjuvar en aconseguir aquest objectiu. Per això, encara que les accions estructurals representaran el 1999 el 35% del pressupost comunitari, no s'ha de perdre de vista l'impacte que tindran altres polítiques sobre la cohesió, especialment la PAC.

L'avanç de la Unió Europea es posa de manifest en considerar tres fets. L'entrada en vigor d'un nou Tractat, el d'Amsterdam, l'entrada en vigor des de l'1 de gener de 1999 d'una moneda comuna, l'euro, a onze països; i l'existència d'un mercat únic.

Tanmateix, tot això no ha de fer oblidar els reptes que es plantegen a la Unió i als quals la Comissió Europea intenta donar resposta al seu document Agenda 2000. Aquests reptes es resumeixen en la necessitat de millorar les polítiques de la Unió, ajudar els països candidats a preparar-se el millor possible abans de la seva adhesió i, en darrer terme, l'establiment d'un nou marc financer. Les propostes de la Comissió contemplades a l'Agenda 2000 donaran lloc a decisions que seran adoptades pel Consell i el Parlament Europeu. La seva aplicació repercutirà positivament en la cohesió econòmica i social dels països integrants de la Unió.

Miguel Moltó

DIRECTOR DE LA REPRESENTACIÓ
DE LA COMISSIÓ EUROPEA A ESPANYA

INTRODUCCIÓ

D'ençà que l'aprovació de la Constitució del 1978 configurés en el si d'Espanya un Estat de les Autonomies, les illes Balears són una de les disset comunitats autònomes que s'hi integren. Per la seva part, des del punt de vista comunitari, és una regió de tipus NUT 2 que forma part, -ensems amb Catalunya i la Comunitat Valenciana- de la regió Est (NUT 1), i que a partir de l'adhesió d'Espanya a la Unió Europea es va beneficiar de forma considerable dels ajuts atorgats pels Fons Estructurals.

1. LES ILLES BALEARS: CARACTERÍSTIQUES FISÍQUES I DINÀMICA DEMOGRÀFICA

Les illes Balears són una comunitat autònoma uniprovincial que comprèn tres grans illes (Mallorca, Menorca i Eivissa) i dues illes petites (Formentera i Cabrera) que constitueixen l'Arxipèlag Balear situat a la mar Mediterrània occidental. Mallorca és l'illa més gran i està constituïda per dues serres paral·leles que enquadren una plana central; Menorca, per la seva part, està constituïda en la seva zona meridional per un altiplà solcat per barrancades profundes. En aquesta comunitat autònoma no hi ha rius sinó rieres de règim molt irregular. El clima és típicament mediterrani, amb temperatures molt agradables i escasses precipitacions.

A començaments del segle XX, les illes Balears aplegaven l'1,7% de la població espanyola, percentatge lleugerament inferior al registrat el segle XIX (l'1,8%). Les xifres relatives al segle XX demostren que fins als anys seixanta, la participació de la població balear dins l'agregat espanyol continuava manifestant una trajectòria descendent que la situava l'any 1961 a l'1,45%. La tendència inversa començà a partir d'aquest any per col·locar el pes de la població balear l'any 1996 molt a prop del 2%. Aquesta evolució relativa és el resultat d'un creixement demogràfic que va superar -amb escreix en algunes etapes- la mitjana de les regions espanyoles. Així mateix, respecte al període 1955-1996 (caracteritzat per una taxa anual de l'1,28%), el creixement demogràfic d'aquesta regió va pràcticament duplicar respecte a la taxa registrada a nivell nacional.

El creixement demogràfic de les illes Balears, que s'inicià a començaments dels anys setanta rau en dos fenòmens estretament relacionats: el saldo migrato-

ri net i el creixement vegetatiu. El saldo migratori positiu de les illes Balears - caracteritzat per una arribada neta de 162.340 persones entre 1955-1994- només va ser superat per la Comunitat de Madrid, Catalunya, la Comunitat Valenciana i Euskadi, essent d'aquesta manera el motor del creixement de la població balear.

No obstant això, si es classifiquen aquestes regions en funció del pes del seu saldo migratori net des l'any 1955 respecte a aquell de la població a meitat dels anys noranta, les illes Balears passaven a ocupar -ensems amb la comunitat de Madrid- la primera posició. Tot i que el fenomen d'immigració va ser pràcticament una constant en les darreres quatre dècades de la història de les illes Balears, els fluxos varen tenir una més gran intensitat un cop encetats els anys seixanta fins a la crisi energètica dels anys setanta; tot i això, en la dècada 1975-1985 la regió va rebre prop de 50.000 immigrants en termes nets.

La constant arribada a les illes Balears de persones procedents d'altres zones de la geografia espanyola i també d'altres països europeus, la majoria de les quals eren joves, es va traduir en una elevada taxa de natalitat que contribuï també a incrementar el ritme de creixement de la seva població. A partir dels anys setanta, la regió i la resta del conjunt espanyol compartien una tendència a la moderació de la taxa de natalitat i un cert estancament de la mortalitat. Aquestes circumstàncies ocasionaren un envelliment de la població balear que es reflecteix en l'estructura de la seva piràmide de població de l'any 1991, la qual cosa posa de manifest una composició (per edat i sexe) amb trets típics d'una societat desenvolupada.

La totalitat del creixement demogràfic registrat per la regió es va concentrar a les àrees urbanes, sobretot en els municipis costaners, dos dels quals són exemples eloqüents: Palma, que l'any 1996 ja aplegava el 20% de la població insular, xifra que tres dècades més tard va atènyer el 24%, i Eivissa, en detriment dels nuclis interiors on l'activitat turística és menys important. Els percentatges de la població qualificada com a urbana (és a dir viure en municipis de més de 100.000 habitants) passaren del 57,5% al 76,7% entre 1960 i 1991. Un dels trets característics de la distribució de la població balear, determinat per les pròpies condicions geogràfiques de la regió, és el pes reduït del nombre de persones residents en municipis de menys de 2.000 habitants (població rural), que durant els anys seixanta a penes representava el 3% de la població per minvar encara més, tres dècades més tard.

2. SITUACIÓ ACTUAL I DINÀMICA ECONÒMICA DE LES ILLES BALEARS

Amb vista a sintetitzar la situació de les illes Balears respecte a Espanya i a la Unió Europea, el Quadre 1 recull algunes dades relatives als elements més habituals que s'utilitzen a l'hora de comparar espais econòmics.

Quadre 1

MAGNITUDS BÀSIQUES. I			
	EUR15	ESPANYA	BALEARS
Superfície en %	100,0	15,8	0,2
Població en % (1996)	100,0	10,5	0,2
PIB ppc en % (1995)	100,0	8,1	0,2
PIB per habitant ppc* en % (1995)	100,0	77,0	100,0
Densitat demogràfica (1996)	116,8	78,0	145,1
Evolució demogràfica (%1981-1991)**	0,3	0,3	0,4
Població de menys de 25 anys en % (1996)	30,7	32,7	33,1
Població de més de 65 anys en % (1996)	15,8	15,4	15,0
Mercat de treball			
Taxa d'activitat*** (1995)	55,2	48,2	51,8
Taxa d'activitat homes (1995)	66,2	61,9	63,7
Taxa d'activitat dones (1995)	45,0	35,4	40,4
Taxa d'atur (1996)	10,9	22,3	13,8
Taxa d'atur homes (1996)	9,7	17,8	8,7
Taxa d'atur dones (1996)	12,5	29,5	18,6
Taxa d'atur <25 anys (1996)	21,4	41,9	23,6
Estructura del treball (1997)			
Agricultura	5,0	8,3	2,3
Indústria	29,4	29,9	24,4
Serveis	65,3	61,8	73,3

Notes: *ppc: paritats de poder de compra ** EUR 12; *** Relació entre la població activa i la població total en edat de treballar.
 Font: EUROSTAT. Regions. Anuari Estadístic, 1996; Règions, Estadístiques en Brev n°3, 1996; I Statistics in Focus, n°1, 1998.

D'ençà la integració d'Espanya en la Comunitat Europea fins a l'any 1996, l'economia espanyola va mostrar un creixement anual del seu PIB del 3,15%, una xifra que superava folgadamente el creixement mitjà (un 2,17%) dels quinze països que avui dia formen part la Unió Europea. La comparació de les corbes de producció a nivell espanyol i europeu després d'una dècada d'integració, reflecteix clarament la coneguda sensibilitat cíclica major que va ostentar tradicionalment l'economia espanyola respecte a l'europea.

Pel que es refereix a les regions espanyoles, les illes Balears encapçalen -conjuntament amb Castella-La Manxa, La Rioja, les Canàries i una part del denominat Arc Mediterrani- la classificació respecte al comportament econòmic d'aquests anys. Pel conjunt del període 1985-1996, la corba del PIB de l'economia balear posava de manifest un creixement mitjà anual de 3,56% (vegeu el Quadre 2), és a dir prop de mig punt de percentatge per sobre del registre del conjunt de l'economia espanyola i un 1,5 punts per sobre de la mitjana europea. Aquesta puja del creixement econòmic de les illes Balears resulta del fort avanç ocasionat per la recuperació econòmica que començà l'any 1994, i això perquè el creixement econòmic de la regió balear va augmentar per sota de la mitjana espanyola durant la fase d'expansió de la segona meitat dels anys vuitanta.

Quadre 2

PIB: NIVELL, ESTRUCTURA I TAXES DE VARICIÓ								
	BALEARS				ESPANYA			
PIB*	1.986	1.991	1.994	1.997	1.986	1.991	1.994	1.997
Totals	839.386	1.044.863	1.099.272	1.229.476	32.846.012	40.833.437	40.846.649	44.832.966
Agricultura	23.476	24.722	24.483	23.904	1.074.809	2.595.450	2.533.554	2.848.028
Indústria	96.790	121.236	112.819	119.428	9.361.821	11.167.965	10.774.369	11.839.401
Construcció	62.546	78.327	71.562	90.650	2.132.379	3.275.216	2.965.893	3.194.345
Serveis	696.660	820.688	890.408	995.496	19.086.103	25.793.829	24.662.413	26.852.662
Estructura								
Agricultura	2,8	2,3	2,2	1,9	3,1	6,4	6,3	6,4
Indústria	11,5	11,6	10,4	9,7	28,7	27,3	26,4	26,8
Construcció	7,5	7,5	6,6	7,4	6,5	8,0	7,3	7,1
Serveis	79,2	78,6	80,8	81,0	58,7	58,3	60,2	59,9
Taxes de Variació	1.986-91	1.992-93	1.994-97	1.996-97	1.986-91	1.992-93	1.994-97	1.996-97
Totals	4,6	-2,1	4,1	3,5	4,6	-2,2	3,2	3,0
Agricultura	0,6	6,4	-0,6	0,2	5,6	1,0	4,0	1,4
Indústria	4,6	-4,3	1,9	1,9	3,8	-5,1	3,5	2,2
Construcció	4,6	-7,0	8,2	3,4	9,0	-6,8	2,8	1,7
Serveis	4,6	-1,8	4,2	3,9	4,8	-0,7	3,0	3,1

Notes: *100 milions de pesetes de 1986.
Font: FUNCAR.

tanta (és a dir amb una taxa del 4,5% similar al 4,6% de la mitjana nacional entre 1985-1991) i va mostrar el mateix ritme de baixa del PIB durant el trienni recessiu 1991-1993. Tot i això, la corba de producció de la regió a la segona meitat dels anys vuitanta necessita una atenció especial: fins a l'any 1988, el balanç de les illes Balears va ser molt positiu; tot i això, l'any 1989 va haver-hi un punt d'inflexió de la corba de producció, la qual cosa inclou una sèrie de fenòmens entre els quals el més destacat és la recessió de la demanda turística en la regió.

Els més alts ritmes de creixement que caracteritzaren la recuperació dels anys noranta corresponien a les regions insulars de les illes Balears i de les illes Canàries, amb un augment mitjà del PIB entre 1993-1996 de 4,98% i 4,30% respectivament respecte al 2,84% del conjunt de l'economia espanyola i al 2,30% dels Quinze. Així mateix, a partir de l'any 1993 l'economia balear va venir a superar àmpliament el creixement mitjà de les regions espanyoles, alhora que duplicava la densitat europea. L'origen d'aquest creixement diferencial favorable als dos arxipèlags està per damunt de tot -entre altres factors- en l'orientació de les seves estructures productives i en el bon comportament de la demanda dels serveis turístics, conseqüència no només de la recuperació econòmica internacional, sinó també de l'efecte de les devaluacions de la pesseta dutes a terme a començaments dels anys noranta.

Els més importants avenços aconseguits per l'economia espanyola en la producció de béns i serveis des de la meitat dels anys vuitanta es van traduir en l'acostament als nivells europeus de PIB per habitant (vegeu el Quadre 3), aproximament que es va veure afavorit per un creixement demogràfic menor. A les illes Balears, només una part del creixement de la producció va venir a augmentar el PIB per habitant, i això perquè les illes varen conèixer un creixement demogràfic molt important que -amb una taxa mitjana anual de 0,82%, igual que el de les illes Canàries- presentava el registre més alt de totes les regions espanyoles. Com a resultat d'un creixement més intens no només de la producció sinó també de la població que superava folgadoament la mitjana espanyola, la regió balear va conèixer entre 1985-1996 un increment dels ingressos per habitant lleugerament inferior a la mitjana espanyola (taxes del 2,72% i del 2,94 a les illes Balears i Espanya respectivament). No obstant això, aquest creixement va permetre a l'economia balear d'augmentar el marge positiu que ja la separava dels nivells europeus en termes de PIB per habitant perquè, dins la Unió Europea, aquesta variable va créixer durant aquest període a un ritme que a penes arriba-

Quadre 3

va al 2% de mitjana anual.

PIB PER HABITANT, BALEARS, ESPANYA, EUR 15.			
	Índex de Balears Espanya=100	Índex de Espanya EUR 15=100	Índex de Balears EUR 15=100
1.960	112,6	57,2	64,4
1.962	122,0	63,3	77,2
1.964	130,0	65,9	85,7
1.967	128,4	69,3	89,0
1.969	138,9	71,6	99,4
1.971	144,6	71,7	103,6
1.973	148,8	75,1	111,8
1.975	118,5	77,8	92,2
1.977	121,1	75,8	91,8
1.979	127,0	71,1	90,3
1.981	129,3	70,1	90,6
1.983	133,1	70,6	94,0
1.985	141,4	69,8	96,7
1.987	151,6	71,8	108,9
1.989	137,6	73,6	101,3
1.991	142,3	77,2	109,8
1.993	142,0	76,3	108,4
1.994	142,3	75,8	111,6
1.995	148,2	76,2	112,9
1.996	147,7	76,2	112,5

Font: Fundació BBV. "Renda Nacional d'Espanya i la seva distribució provincial. Síntesis, Panorama de creixement econòmic 1960-1996. Comparació de les Comunitats Autònomes amb la Unió Europea", 1997

A partir de l'any 1980, les illes Balears ja era l'única regió espanyola que va mantenir uns ingressos per habitant sistemàticament superiors a la mitjana europea, diferencial que a més a més es va accentuar a partir de l'adhesió d'Espanya a la Comunitat Europea. En termes de paritat de poder adquisitiu, els ingressos mitjans d'un ciutadà balear arribaven l'any 1995 al 100% de la Unió Europea (vegeu el Quadre 1); tot i això, les darreres dades provisionals

d'EUROSTAT indiquen que pel trienni 1994-1996, la mitjana del PIB per habitant en termes de paritat de poder adquisitiu de les illes Balears es va situar al 97,98% respecte a la mitjana europea.

Una de les altres variables -la interpretació de la qual és d'importància cabdal per avaluar el comportament econòmic d'una regió- és l'ocupació. Durant els dos lustres que van discórrer entre la integració d'Espanya a la Unió Europea i l'any 1996 -a l'única excepció d'Àustria, Cantàbria i Galícia- totes les regions espanyoles van conèixer un increment de la taxa d'ocupació. A les illes Balears, la taxa d'ocupació va créixer entre 1986 i 1997 a un ritme del 2,8%, superant així la mitjana espanyola de més d'un punt de percentatge (vegeu el Quadre 4).

Quadre 4

OCUPACIÓ: NIVELL, ESTRUCTURA I TAXES DE VARIACIÓ								
	BALEARS				ESPANYA			
	1.986	1.991	1.994	1.997	1.986	1.991	1.994	1.997
OCUPATS								
Total	208,1	252,9	243,3	262,6	10.890,8	12.606,4	11.735,1	12.764,8
Agricultura	14,7	9,3	8,1	6,3	1.737,0	1.345,1	1.151,0	1.067,4
Indústria	43,0	40,1	36,8	36,5	2.898,3	2.890,2	2.473,8	2.690,3
Construcció	25,7	33,4	25,9	32,2	831,3	1.273,5	1.258,7	1.242,7
Serveis	124,6	169,9	173,4	208,4	5.634,1	7.100,7	7.548,8	7.874,2
Estructura								
Agricultura	7,1	3,8	3,3	2,3	16,2	10,7	9,8	8,4
Indústria	20,7	15,9	14,7	12,5	24,3	22,9	21,1	20,2
Construcció	12,4	13,2	10,6	11,4	7,7	10,1	9,0	9,7
Serveis	59,9	67,2	71,3	79,7	61,9	66,2	69,1	61,7
Taxes de Variació								
Total	1.986-91	1.992-93	1.994-97	1.995-97	1.986-91	1.992-93	1.994-97	1.995-97
Total	4,0	-2,1	5,1	2,8	3,0	-4,3	2,9	1,5
Agricultura	-8,4	-16,6	-8,7	-7,1	-6,2	-4,4	-2,5	-4,4
Indústria	-1,4	2,8	-3,5	-1,7	1,3	-9,4	1,4	-0,2
Construcció	5,4	-21,1	7,6	2,1	8,9	-9,0	5,5	3,7
Serveis	6,4	1,2	6,3	4,8	4,7	-1,4	3,6	3,1

Font: INE "IPIPI" i elaboració pròpia.

Tot i això, aquest diferencial de creixement favorable a l'economia balear està en l'espectacular recuperació de l'ocupació regional durant la darrera fase d'expansió del cicle amb una taxa mitjana de l'augment de l'ocupació del 5,1% (1994-1997), és a dir la més alta de les regions espanyoles, i més de dos punts de percentatge per sobre de la mitjana total.

L'anàlisi de les corbes de producció i d'ocupació permet obtenir un dels més elementals indicadors de l'eficiència amb la qual es desenvolupa el procés

productiu: es tracta de la productivitat aparent de l'ocupació. El valor dels béns i serveis produïts per cada treballador de l'economia balear augmentà a un ritme anual del 0,7% per sota del 1,5% aconseguit a nivell nacional (vegeu el Quadre 5). Aquestes xifres són el resultat d'un creixement més fort de la producció balear respecte al registre de l'economia espanyola, però sobretot, d'un increment de l'ocupació molt més gran.

Comparativament, en els darrers dos lustres la productivitat del treballa-

Quadre 5

PRODUCTIVITAT: NIVELL, ESTRUCTURA I TAXES DE VARIACIÓ								
	BALEARS				ESPANYA			
	1.986	1.991	1.994	1.997	1.986	1.991	1.994	1.997
PRODUCTIVITAT*								
Total	4.034	4.138	4.470	4.351	3.992	3.298	3.482	3.512
Agricultura	1.585	2.544	3.038	3.855	1.124	1.930	2.252	2.995
Indústria	2.253	3.223	3.149	3.368	3.547	3.864	4.355	4.827
Construcció	2.434	2.344	2.765	2.815	2.585	2.572	2.752	2.570
Serveis	5.269	4.833	5.071	4.778	3.388	3.251	3.488	3.410
Estructura								
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Agricultura	39,6	61,8	67,9	88,0	27,9	58,8	65,2	78,0
Indústria	55,8	73,2	70,3	77,4	116,6	119,3	125,1	131,7
Construcció	60,3	56,8	61,6	64,7	65,7	78,4	80,2	73,2
Serveis	132,6	117,0	113,3	109,8	113,3	103,5	100,2	97,1
Taxes de variació								
Total	0,6	0,2	-0,9	0,7	1,8	2,0	0,3	1,8
Agricultura	9,8	27,8	6,4	7,8	11,4	5,8	6,8	6,2
Indústria	6,1	6,9	2,3	3,7	1,7	4,9	2,0	3,4
Construcció	-0,7	17,4	5,6	1,3	0,1	2,4	-2,7	0,0
Serveis	-1,7	-2,8	-2,0	-0,9	0,2	-0,7	-0,8	0,1

Nota: * En milis de pesetes del any 1986.
Font: IB, IPIV, IUREDA i elaboració pròpia.

dor balear va ampliar el diferencial que ja la separava de la mitjana europea. En termes mitjans, un treballador balear produïa l'any 1985 béns i serveis per un valor igual al 123% del corresponent a un treballador europeu i aquest percentatge va arribar prop d'un 128% l'any 1995. Totes les regions espanyoles varen compartir aquesta millora de la posició relativa a la productivitat del treball tot i que, respecte a l'economia balear, a la majoria d'aquestes regions, això es va fer a costa d'una escassa creació de treball.

A fi de sintetitzar els paràgrafs anteriors, es pot afirmar que, des de la integració de les illes Balears a la Comunitat Europea, la seva economia va continuar

mostrant una capacitat de generació de renda que se situava per sobre de les taxes espanyola i europea, essent especialment destacable el ritme de recuperació de la producció i del treball durant la fase d'expansió que començà l'any 1994, després d'un trienni d'intensa crisi. Paral·lelament, des de la meitat dels anys vuitanta, les illes Balears varen tenir la més alta taxa de creixement demogràfic de totes les regions espanyoles, la qual cosa va alentir l'increment dels ingressos mitjans dels seus habitants. Tot i així, la regió va continuar ampliant el diferencial favorable que la separava d'Europa respecte a la variable PIB per habitant, que a la meitat dels anys noranta superava d'un 15% la mitjana europea. Aquests alts nivells d'ingressos per habitant responen, entre altres factors, a l'elevada productivitat del treball a la regió balear, el diferencial favorable de la qual oscil·la a prop del 30% respecte al de la Unió Europea.

2.1.- Producció i renda

Un dels aspectes més destacats de la regió és la constant puja del valor dels béns i serveis produïts per l'economia balear a partir de la meitat dels anys vuitanta, tendència que només es va veure truncada durant el trienni recessiu dels anys noranta. La consolidació del pes relatiu de l'economia balear respecte a la producció agregada del conjunt de l'economia espanyola va ser provocada per les altes taxes de creixement que aquesta variable va conèixer en aquesta regió, tal i com ho reflecteix el Quadre 2. En canvi, la regió tenia un creixement una mica per sota de la mitjana que va caracteritzar l'etapa d'expansió més destacada registrada per l'economia espanyola durant el període 1986-1991.

Els ingressos mitjans dels ciutadans de les illes Balears no varen parar d'augmentar des dels anys vuitanta, com ho demostra el Quadre 3, en el qual es pot observar que només en alguns moments molt puntuals es va conèixer una baixa de la renda per habitant en termes absoluts. No obstant això, el comportament de la renda per habitant no corresponia al model de convergència conegut per l'economia espanyola. Si bé a la meitat dels anys vuitanta el nivell de la seva renda era un dels més alts d'Espanya (150% per sobre de la mitjana espanyola), aquest nivell va conèixer una baixa fins a finals dels anys vuitanta per situar-se, des d'aquest moment, ençà deu punts per sota del seu nivell anterior.

En funció del nivell relatiu del seu PIB per habitant, la regió balear es trobava al principi dels anys setanta molt a prop de la mitjana de la Unió Europea; tot i que la primera meitat d'aquesta dècada no va ser especialment favorable a

l'economia balear, l'any 1995 el valor de la producció per habitant a les illes Balears superava en un 17% la mitjana dels quinze Estats Membres de la Unió Europea.

Les migracions internes i l'acostament de les estructures productives són dos dels factors que van permetre l'aproximació als nivells de renda per habitant entre les regions espanyoles durant els darrers quaranta anys. Durant tota la primera meitat del segle XX, les illes Balears varen disposar d'una estructura productiva bastant pròxima a la mitjana espanyola i, en qualsevol cas, més orientada cap a les activitats agràries. Malgrat això, a partir dels anys seixanta, la regió va conèixer un període de creixement econòmic ràpid, acompanyat d'una profunda transformació de la seva estructura productiva la qual, mentre s'anava especialitzant en la producció de serveis, es distanciava del perfil productiu espanyol. Aquest avanç temporal en el desplaçament de l'activitat econòmica regional cap a la producció de serveis -en la qual el treball mostra, en termes absoluts, una millor productivitat- és possiblement un dels principals determinants de l'alt creixement dels ingressos per habitant a la regió i del seu progressiu allunyament de la mitjana espanyola.

Segons la informació sintetitzada pel Quadre 2, els serveis ostentaven una participació a la producció de l'economia balear pròxima al 80% com a mitjana pel període 1986-1997. Paral·lelament, la participació de la indústria i el pes de la construcció es mantenia estable amb una lleugera tendència a la baixa, mentre que l'agricultura mantenia la seva presència en poc més del 2%. Tot i així, cal matisar que això és el resultat de l'anàlisi de l'estructura productiva eliminant l'efecte del diferent creixement sectorial dels preus. Si l'anàlisi es fes en pessetes corrents, l'augment de la participació dels serveis a la producció regional seria d'una major magnitud, i això a causa d'un creixement dels preus dels serveis que va superar les taxes d'inflació pel conjunt de l'economia, cosa que per la seva part, està relacionada amb la diferent evolució de la productivitat al sector, el creixement de la qual va ser més lenta respecte a les altres activitats.

Les pautes de comportament, que l'estructura productiva de les illes Balears va ostentar en les darreres dècades, tenen alguns punts comuns amb les pautes del conjunt de l'economia espanyola, tot i que les diferències són també importants. En ambdós espais econòmics es va produir un descens de la importància de l'agricultura, però mentre que l'economia espanyola anava acompanyada d'un creixement relatiu de la producció industrial i d'un estancament de la producció real de serveis, a les illes Balears es notava una tendència

a l'afebliment del seu perfil industrial que trobava la seva contrapartida en un pes més elevat dels serveis. En conseqüència, durant els anys noranta les illes Balears tenien un índex d'especialització molt alt en el camp de la producció de serveis respecte al conjunt de l'economia, mentre que els índexs d'especialització de l'agricultura i de la indústria amb prou feines arribaven al 40% de la participació registrada per l'economia espanyola.

2.2.- Mercat de Treball

Les proves empíriques demostren l'existència a les regions espanyoles d'un

Quadre 6

MERCAT DE TREBALL: MAGNITUDS BÀSIQUES								
	BALEARS				ESPANYA			
	1.986	1.991	1.994	1.997	1.986	1.991	1.994	1.997
Població de 16 anys i més	606,6	629,8	666,1	692,8	28.907,8	32.660,1	31.999,1	32.346,1
Actius	342,9	280,8	295,8	305,2	13.813,8	15.073,1	15.488,5	16.121,0
Ocupats	208,1	260,9	243,3	262,8	10.660,9	12.609,4	11.730,1	12.064,5
Desocupats	34,8	27,9	52,4	37,6	2633,0	2463,7	3.738,1	3.356,4
Tauxa d'activitat	48,0	55,0	53,2	54,0	47,8	48,1	48,0	49,6
Tauxa d'ocupació	41,2	47,7	43,8	47,7	37,6	41,1	37,2	39,4
Tauxa d'altre								
Total	14,3	9,3	17,8	11,8	21,2	16,3	24,2	20,8
Agricultura	1,4	3,4	4,8	4,4	12,8	12,8	18,3	18,9
Indústria	9,4	6,4	12,1	8,5	14,9	10,1	16,3	10,3
Construcció	12,4	7,2	22,8	10,9	30,9	16,2	28,2	19,5
Serveis	11,2	8,2	13,3	8,6	10,2	9,1	14,5	11,3

Font: INE "EPA" i elaboració pròpia

cert paral·lelisme entre la trajectòria de la població activa i l'evolució demogràfica regional, de manera que les regions amb un creixement demogràfic més gran són les que tenien els increments més alts de la seva població activa. Les illes Balears (vegeu el Quadre 6) constitueixen un bon exemple que evidencia aquesta regularitat; l'any 1964 residia a la regió l'1,63% de la població activa espanyola, pes que s'intensifica per arribar pràcticament al 2% l'any 1996, trajectòria que discorre paral·lelament amb l'increment de la participació de la població balear al total nacional. Durant el mateix període, el pes de la pobla-

ció balear ocupada en l'agregat de l'economia espanyola passa de l'1,62% al 2,20% per mostrar l'any 1996 el nivell més alt del període.

El pes relatiu de la població balear desocupada respecte al volum total d'atur a Espanya sempre va ser inferior a la participació corresponent a les poblacions total i ocupada sobre els totals respectius, és a dir lleugerament superior a l'1%. L'any 1997, les illes Balears aportaven l'1,1% dels desocupats espanyols, és a dir una xifra de 37.600 persones actives sense treball.

Pel que fa a la trajectòria de la població activa en termes absoluts, aquesta va continuar ostentant una tendència ascendent des de la meitat dels anys vuitanta. A la segona meitat de la dècada, ambdues poblacions - activa i desocupada- mostraven una recuperació de la seva tendència, amb un creixement moderadament superior de l'ocupació que ja venia creixent d'uns anys abans, la qual cosa es va traduir per una reducció de l'atur. La crisi turística de finals dels anys vuitanta i la nova fase de recessió del cicle que inaugurarà l'arribada dels anys noranta, provocaren una nova caiguda de les xifres d'ocupació que globalment no va ocasionar l'augment de l'atur a causa de la reducció del nombre de la població activa. La tendència més recent apunta cap a un increment de l'ocupació des de l'any 1994, tendència que comportà paral·lelament un increment substancial de la població activa a la regió, la qual cosa, tot i això, va permetre de reduir de manera significativa el nivell de l'atur, sobretot a partir de l'any 1996.

Un pas endavant en l'estudi del mercat de treball a les illes Balears mena a plantejar la distribució de les poblacions activa i ocupada per sectors econòmics. De la població activa que l'any 1997 (vegeu el Quadre 4) ocupava un lloc de treball, el 2,3% ho feia en l'agricultura, el 23,9% en el sector secundari, del qual 11,4 punts corresponen a la construcció, i el 73,7% en el sector serveis; això passa cap a la meitat dels anys noranta, quan pràcticament, tres de cada quatre treballadors de l'economia balear exerceixen la seva activitat en el camp dels serveis, percentatge que dues dècades abans amb prou feines superava el 50%.

D'altra banda, aquestes pautes de comportament van correspondre a les registrades pel conjunt de l'economia espanyola, atès que les possibilitats menors d'incorporar progrés tècnic -en general, ofertes per la producció de serveis respecte a les manufactures- varen dificultar la substitució del treball pel capital, contribuint així a augmentar la participació del treball de serveis a la xifra total

laboral. Aquesta dificultat va ser més notable dins l'economia balear a causa dels elevats requeriments de treball que exigeix la prestació de serveis turístics en els quals està especialitzada la regió. Durant els anys noranta, la regió balear compartia amb la comunitat de Madrid i les Canàries el més alt percentatge laboral en el camp dels serveis a nivell nacional.

Algunes característiques addicionals del mercat de treball balear estan relacionades amb la distribució del treball entre les illes de la regió i amb l'elevat grau d'estancament de l'ocupació. Pel que fa al primer dels aspectes, és a dir l'ocupació i la distribució territorial, la concentració laboral a les activitats terciàries introdueix elements de polarització geogràfica del mercat de treball a la regió, de manera que es contraposen una zona turística litoral amb un gran dinamisme econòmic i demogràfic (essencialment localitzada a la costa mallorquina, però també a Eivissa i Formentera), i una zona interior en regressió on es troben els municipis amb la tradició agrícola i industrial més gran. Tot i això, també és veritat que es va anar produint una lenta homogeneïtzació del model econòmic balear, si bé durant els anys noranta els elements diferencials puguin ser encara significatius.

Referint-se a l'estancament del mercat laboral balear, aquesta és una característica que va unida al mateix procés de terciarització de la seva economia. Per tant, la concentració de l'activitat turística durant uns determinats mesos de l'any confereix al treball de la regió una certa inestabilitat.

Les illes Balears varen mantenir -com a mitjana del període que va discórrer entre 1986 i 1997- una taxa d'activitat a prop del 52%, superior de més de 2,5 punts de percentatge a la taxa del conjunt de les regions espanyoles (vegeu el Quadre5). La corba de la taxa entre els anys esmentats va evolucionar de manera que, amb l'arribada dels anys vuitanta, semblava diluir-se l'efecte de descoratjament que havia aparegut després de la crisi energètica i a partir del 1985 sobretot, va haver-hi una nova recuperació de l'activitat econòmica. Després de conèixer un període d'alts i baixos durant la seva tendència ascendent en el trienni que inaurà els anys noranta, la taxa d'activitat econòmica balear (un 54%) era l'any 1997 la més alta de totes les regions espanyoles, amb una important participació de la població femenina.

Tot i que la corba de l'atur balear seguia les grans tendències de l'economia espanyola, cal esmentar alguns aspectes diferencials. En primer lloc, l'impacte de la crisi energètica sobre l'ocupació balear va ser molt més moderat res-

pecte al conjunt de l'economia espanyola. El caràcter eminentment industrial de la crisi dels anys setanta i el predomini dels serveis a l'estructura productiva balear són factors que ajuden a entendre per què les illes Balears es varen veure menys afectades respecte a les altres regions espanyoles. A més, la ràpida reacció dels altres països europeus mitjançant mesures més adequades per frenar la puja dels preus del brut garantitzà a la regió una certa continuïtat de la demanda exterior de serveis turístics.

Al principi dels anys vuitanta, la taxa d'atur de la regió parava la seva tendència ascendent, i com a resultat de la recuperació de l'activitat econòmica a meitat de la dècada, va tornar a minvar, tot i que la crisi turística de finals dels anys vuitanta i la nova fase depressiva del cicle que començà l'any 1991, augmentaren la taxa d'atur per situar-la a la seva quota màxima durant el període analitzat, és a dir el 17,8% l'any 1994. D'aquest moment en endavant, l'economia balear començà a generar treball a un ritme certament elevat - el més alt de totes les regions espanyoles, com ho indicava el capítol anterior- l'efecte del qual no ocasionà una disminució de l'atur i això a causa de l'elevat creixement de la població activa a la regió.; com a resultat, la taxa d'atur de l'any 1997 va ser de l'11,8%.

Malgrat tot, l'impacte de l'atur sobre l'economia balear no va ser el mateix a tots els sectors econòmics (vegeu el Quadre 5). Pel que fa a les activitats primàries -agricultura i pesca- l'atur va ser gairebé insignificant. Tot i que l'ocupació del sector primari seguia una constant trajectòria descendent des l'any 1985, les xifres de la població activa varen minvar a un ritme semblant, el resultat del qual va ser l'any 1997 de només un 4,4% de la població activa del sector. Quant a la indústria, la taxa d'atur no parava d'ostentar una moderada tendència decreixent, a l'igual que la població activa, mentre que el sector de la construcció mostrava un caràcter molt més procíclic, afectant així gairebé a un de cada quatre actius l'any 1993 per situar-se per sota del 7% al cap de quasi quatre anys. Per la seva part, l'evolució del mercat de treball balear respecte als serveis va ser radicalment diferent: cap a mitjans dels setanta, l'ocupació va créixer quasi ininterrompudament, tendència que només es va moderar a finals d'aquella dècada i del trienni 1991-1993; tanmateix, els més alts ritmes de creixement de la població activa provocaren una taxa d'atur (la trajectòria de la qual ostentava també un cert comportament procíclic) creixent que, va atènyer el màxim del període l'any 1994 amb un 13,3% per minvar fins al 8,6% tres anys més tard, l'any 1997.

Pel que es refereix a les taxes d'atur sectorials registrades pel conjunt de l'economia espanyola, cal esmentar que l'atur a les illes Balears va ser inferior en totes les activitats productives (vegeu el Quadre 5). Les xifres de l'època més recent (1993-1997) posen de manifest que els diferencials són especialment favorables a la regió en el camp de l'agricultura -tot i que el pes d'aquest sector en l'estructura és insignificant- i que la diferència és més reduïda en els camps de la indústria, construcció i serveis. Per tant, tenint com a referència (igual a 100) el conjunt de l'economia espanyola, la taxa d'atur de les illes Balears va arribar a uns índexs de 70,68 i 65, respectivament.

2.3.- Relacions comercials amb la Unió Europea

Pel que fa al grau d'obertura exterior de l'economia balear a la Unió Europea, s'aprecia (vegeu el Quadre 5) clarament un nivell insignificant si es compara amb el corresponent a l'economia espanyola. Tot i que, des del punt de vista històric, hi ha una gran diferència entre ambdós, com ho demostra les xifres de l'any 1988 (el 4,2 de les illes Balears envers el 17,9 d'Espanya), les diferències s'anaven incrementant de manera substancial ja que l'any 1996, les illes Balears es trobaven a un 6,2 respecte al 26,0 d'Espanya, i això malgrat l'espectacular increment econòmic de les illes Balears registrat aquest any. Tot i això, la variació durant el període de referència posa de manifest un increment de sis punts de l'economia espanyola -la qual cosa és un senyal d'alarma- i demostra sens dubte la gran necessitat d'obertura que necessita l'economia balear.

2.4.- Estrangulacions i Potencialitats

Les anàlisis referents a les conseqüències en el camp territorial a causa de l'integració creixent de les economies europees, acostumen atorgar un paper important a l'organització territorial respecte a la dinàmica generada per alguns eixos de creixement transnacionals, dels quals cal esmentar-ne dos d'importància cabdal: la gran dorsal que recorre el territori de l'Europa Occidental des de la Lombardia fins a la mar del Nord, que concentra un gran volum d'activitat econòmica, la seu de les principals empreses i recursos humans altament quali-

GRAU D'OBERTURA EXTERIOR (Amb la Unió Europea)

Comunitats Autònomes	1.988	1.989	1.990	1.991	1.992	1.993	1.994	1.995	1.996	Mitjana 88-96	Variació 88-96
Aragó	8,5	8,3	8,2	9,1	8,2	8,7	10,2	11,3	11,3	9,3	2,8
Astúries	25,9	27,9	26,3	25,8	29,1	33,4	42,1	44,6	44,9	33,5	18,0
Balears	7,3	9,4	9,1	8,5	9,1	7,0	6,3	10,2	11,0	8,9	3,7
Canàries	4,2	2,4	2,2	3,4	2,4	3,1	4,4	4,0	6,2	3,6	2,0
Cantàbria	11,5	10,8	9,4	8,2	8,1	8,4	9,4	8,4	7,1	9,0	-4,4
Castella-La Manxa	13,0	14,5	14,4	13,8	13,4	15,1	20,2	23	24,1	18,8	11,1
Castella-Leó	8,7	8,3	8,6	8,9	8,7	9,3	10,7	13,1	13,7	10,0	5,0
Catalunya	14,3	16,6	17,6	17,9	20,0	22,7	28,8	30,1	31,9	22,3	17,6
C. Valenciana	28,1	28,2	28,4	28,1	28,5	28,3	33,1	36,4	38,5	29,7	12,5
Extremadura	20,3	19,7	18,1	20,4	19,8	21,2	25,1	26,1	27,4	22,1	7,1
Gàlícia	3,4	3,8	3,2	3,4	3,4	4,2	5,7	6,3	6,2	4,4	2,8
Madrid	12,1	13,3	13,6	13,1	13,2	17,3	20,1	21,0	24,5	16,5	12,4
Múrcia	21,3	22,3	22,3	21,9	21,2	19,3	23,2	23,8	28,1	22,6	8,8
Navarra	13,2	13,0	12,8	12,8	11,9	13,8	15,8	18,3	19,5	14,5	6,3
País Valencià	32,6	34,3	36,4	44,5	55,0	43,2	46,7	53,7	57,5	40,5	24,8
País Valencià	28,8	27,3	26,4	26,5	24,1	23,0	28,3	31,5	30,9	27,1	4,1
Riàduriel	10,8	10,0	10,3	11,2	11,0	12,0	16,4	18,1	21,4	13,5	10,6
Espanya	17,9	18,4	18,4	18,5	18,6	19,0	22,0	24,3	26,0	20,4	8,1

Nota: Grau d'obertura = $\frac{C_{ij} - C_{ij}^{1988}}{C_{ij}^{1988}} \times 100$
 Font: Elaboració pròpia segons les dades de la Subdirecció General d'Aplicacions de Dades i Informació Especials.

ficats, i allò que acostumen a denominar Arc Mediterrani, que inclou tretze regions europees del litoral mediterrani d'Itàlia, França i Espanya. Es considera que l'Arc constitueix un espai econòmic de desenvolupament en via de consolidació i que pot contribuir a disseminar espacialment els impulsos de creixement a fi d'evitar l'excessiva concentració econòmica al Centre i Nord d'Europa.

En el cas espanyol, l'Arc Mediterrani es caracteritza per un alt grau de continuïtat en una successió d'establiments urbano-industrials i serveis situats a través de la costa o del seu entorn, entre els quals circulen fluxos de transport importants. Uns dels factors més destacats que caracteritzen el que sovint es denomina L'Eix Mediterrani de Desenvolupament són els següents: un ritme de creixement superior a la mitjana espanyola, la supervivència d'importants contrastos pel que fa al nivell de desenvolupament i benestar entre els seus diferents components regionals i provincials i una elevada densitat de població.

La importància de la costa mediterrània com a corredor de transport i el volum de població i d'activitat econòmica establerts en aquest corredor, permeten plantejar la possibilitat d'una progressiva superació dels punts de discontinuïtat que encara apareixen pel seu recorregut Nord-Sud, i d'una millora de les seves infraestructures públiques com a condició necessària per a un ple desplegament de les seves potencialitats i de la seva capacitat d'impulsar les regions veïnes.

Les illes Balears formen part de l'Arc Mediterrani, tot i que la seva condició insular hi planteja una inserció particular. El seu alt nivell de PIB per habitant i el seu fort creixement durant les darreres dècades col·loca la regió, avui dia, per sobre de la mitjana de la resta de regions espanyoles, franceses i italianes que formen part de l'Arc en termes de poder adquisitiu dels seus habitants i de la seva densitat de població, i per sota respecte a la taxa d'atur. No obstant això, el diagnòstic realitzat per l'Informe relatiu a l'economia balear de la Comissió Europea posa de manifest una sèrie de debilitats, entre les quals es poden esmentar l'excessiva concentració de l'activitat econòmica en el camp del turisme, els precaris nivells de formació de la mà d'obra, que dificulten la recerca d'alternatives a l'actual monoproducció, la manca de recursos hídrics i l'afebliment de les indústries de la manufactura a causa del desplaçament de les inversions vers els sectors relacionats amb la demanda turística. En funció d'això, l'Informe esmentat estableix una síntesi d'una sèrie de punts forts i

febles de l'economia regional balear.

- *Punts forts*

- Taxes d'activitat elevades i taxes d'atur baixes respecte a la resta de regions espanyoles.
- Experiències positives d'agricultura intensiva amb tecnologies avançades
- Bones condicions climàtiques i qualitat paisatgística, amb capacitat de sostenir el desenvolupament del sector turístic
- Importants coneixements turístics

- *Punts febles*

- Gran estancament de l'ocupació i nivell de formació baix de la mà d'obra
- Dependència excessiva de les activitats vinculades al sector turístic que ha anat fagocitant les activitats industrials tradicionals
- Gran dependència dels operadors de viatges i manca d'inversions en el camp de les infraestructures turístiques.
- Fragilitat del medi natural-forestal, explotació excessiva de les capes freàtiques
- Mentalitat de la societat civil i de les institucions massa orientada cap a l'explotació a curt termini dels recursos de les illes.

Tenint en compte tot el que s'acaba d'exposar, l'Informe suggereix la conveniència d'orientar el futur econòmic de les illes Balears cap a una diversificació de la seva estructura sectorial i de l'oferta turística, mirant cap a la potenciació del teixit industrial actual i evitant la tendència a concentrar excessivament les seves vendes al mercat insular. Es cercaria també la protecció dels recursos naturals i s'hauria de donar un fort impuls a la formació i a la profesiona-

lització dels recursos humans.

Al capdavant, es pot afirmar que malgrat el seu elevat índex de desenvolupament, l'economia balear pateix de quelcom que es pot generalitzar a la resta

de regions de l'Arc Mediterrani: la presència no tant d'una excessiva terciarització com d'un dèficit en termes d'industrialització, i la fragilitat d'un entorn natural que requereix la protecció d'un model de desenvolupament que previngui l'aparició de desastres ecològics.

La inserció de l'economia balear en el context espanyol i internacional està sobretot condicionada per la seva especialització productiva en el camp dels serveis turístics, amb un important component de visites de ciutadans d'altres països de la Unió Europea. Això determina no només una gran obertura de l'economia regional, sinó també una gran dependència de l'exterior a l'hora de satisfer les seves necessitats respecte a una gran quantitat de productes industrials.

3. ELS AJUTS DE LA UNIÓ EUROPEA A LES ILLES BALEARS

3.1.- Ajuts comunitaris. 1986-1993

Els ajuts comunitaris atorgats a les illes Balears durant el període 1986-1993 estan detallats en el Quadre 8. En relació amb el Programa Operatiu FONER, cal assenyalar que afectà a una població de 200.160 habitants que representaven el 29,4% de la població de la regió, i actuà sobre un territori de 2.361,4 km² que representava el 47,8% de la superfície de la Comunitat Autònoma.

El programa va ser estructurat en quatre subprogrames que definien les actuacions escaients per tal de dur a terme els objectius establerts per l'estratègia de desenvolupament. La inversió inicialment programada de cadascun d'aquests subprogrames va ser modificada a fi i efecte d'adaptar els recursos implicats en l'evolució del PO mitjançant un acord aprovat pel Comité de Seguiment competent.

Els quatre subprogrames en què fou dividit el Programa Operatiu varen representar una inversió pública total de 6.240,5 milions de pessetes. Les inversions i la despesa elegible (pagament dut a terme) amb data del 31 de desembre del 1993 varen implicar el 88,94% del total programat i en conseqüència,

BALEARS, FONS COMUNITARIS - PAGAMENTS (1986-1993)										
	1.986	1.987	1.988	1.989	1.990	1.991	1.992	1.993	Total 86-93	Total 86-93 per Hab. ⁴
FEDER	-	-	-	-	-	1.187	303	1.577	2.099	3.055
FSE	264	355	296	696	576	1.091	1.300	1.266	4.507	6.707
FEOGA-Orientació ¹	-	2	7	462	213	562	871	1.058	2.272	3.308
Total Fons Estructurals	264	357	303	1.157	789	2.840	2.474	4.291	8.978	13.070
FEOGA-Garantia ²	24	334	1.043	1.009	1.424	1.801	1.788	1.688	8.852	9.975
Fons de cohesió ³	-	-	-	-	-	-	-	67	44	64
Total	288	691	1.346	2.156	2.213	4.641	4.262	6.006	15.874	23.109

Notes: (1) i altres recursos del sector agrari i pesquer; (2) Provisió dels fons afectats a la Comunitat Autònoma per pagaments directes a càrrec de FEOGA; (3) Import aproximat; (4) Pessetes 1986. Font: M.D. Comissió i altres, "Fons Comunitaris a Espanya. Regionalització i anàlisi de la seva incidència", D-85002, Direcció General de Planificació; Ministeri d'Economia i Hisenda.

segons les previsions -tenint en compte les obligacions de pagament pendents- es superarà el 100% d'execució del PO.

Tot i que les estadístiques disponibles no permeten la traducció en indicadors socioeconòmics de l'impacte dels subprogrames sobre la seva àrea d'actuació - malgrat l'interès que podrien despertar- s'ha d'admetre que aquests no demostrarien de manera objectiva l'impacte total del PO sobre la Zona, ja que moltes de les actuacions que s'han emprès (les PYMEs, formació, agroturisme) tot just han començat i hauran de donar fruit i reflectir-se en indicadors a mig termini. Com a resultat del seu efecte dinamitzador, tampoc serà fàcil quantificar l'efecte multiplicador que aquestes accions han tingut i tindran sobre els indicadors comentats.

Malgrat tot això, sí que es pot oferir una visió subjectiva del que va representar el FONER i el seu impacte sociològic sobre la zona. La primera apreciació que es pot fer és que la població i les autoritats valoraren de manera positiva el fet de pertànyer a la zona 5b. Això es va poder detectar perfectament a causa de la inquietud detectada a l'interior de la zona, motivada pel fet de voler ser zona 5b o ser inclòs en aquesta zona, a causa de l'experiència coneguda respecte a les possibilitats de desenvolupament econòmic dels sectors inclosos. Per tant, és evident que per pertànyer a la zona 5b, influeixen positivament les possibilitats de desenvolupament econòmic dels sectors i de la població afectats.

Les activitats desconegudes, com ara l'agroturisme o el turisme rural, disposen ja d'una entitat i d'una estructura que -encara que sigui incipient- està contemplada pel món rural com una possibilitat real de diversificació i d'increment de rendes, sense que això comporti cap risc.

Pel que fa al procés de conversió de la naturalesa, hi ha una evolució cap endavant molt positiva, tant respecte als aspectes purament físics com als que signifiquen la formació de persones per a noves activitats i consums que comportin la valoració del medi natural.

L'impuls generat a les PME (del sector agrícola, artesà o serveis) respecte a la diversificació de les activitats i sobretot, de la investigació d'una qualitat molt contrastada i homologada és molt positiu.

L'esperança que s'ha creat a l'entorn de la realització d'un nou PO

(FONER II) demostra que el nivell de satisfacció que havia aconseguit el seu predecessor és positiu. El PO actual -FONER II- afecta la part de territori on es varen dur a terme actuacions en el marc del PO anterior i inclou una part que encara no ha estat sotmesa.

Les conclusions de cara al proper període operatiu 1994-1999 apunten cap a la continuació de les actuacions engegades en la fase anterior i que han demostrat la seva eficàcia pel desenvolupament del món rural, especialment en matèria de:

- Potenciació dels processos de producció i de comercialització dels productes de qualitat
- Introducció de cultius alternatius als tradicionals
- Empenta a les pràctiques agràries compatibles amb el Medi Ambient i el consum racional de l'aigua
- Diversificació d'ingressos mitjançant el turisme, ofertes complementàries i menestralia
- Valoració de la naturalesa i suport a les àrees recreatives, als allotjaments i a les activitats integrades al medi natural que afavoreixin la relació entre el ciutadà i la naturalesa.

3.2.- Ajuts comunitaris. 1994-1999

La intervenció del Fons Social Europeu a les illes Balears apunta al desenvolupament dels recursos humans de la regió sempre mirant d'afavorir la seva integració i adaptació a les necessitats del mercat de treball. De conformitat amb l'Objectiu 3, que cobreix tota la regió, els efectes esperats respecte al desenvolupament regional i al treball són la inserció professional dels desocupats amenaçats per una situació d'atur de llarga durada i inserció professional dels joves en cerca de treball, fonamentalment a través d'una formació professional inicial o per obra d'una formació professional equivalent a l'escolarització obligatòria.

Per tant, cal dur a terme la integració de les persones amenaçades d'exclusió del mercat de treball i la promoció de la igualtat d'oportunitats entre homes i dones dins el mercat laboral.

Uns altres efectes previstos són: la reconversió de les zones de la regió greument afectades pel declivi industrial (incloses en l'Objectiu 2) i el desenvolupament i ajustament estructural de les zones rurals de la regió (incloses en l'Objectiu 5b) a través del manteniment i del creixement de l'ocupació, afavorint-ne l'estabilitat, sobretot gràcies a la formació continua, així com per obra del reforçament del potencial humà en matèria d'investigació, ciència i tecnologia.

3.2.1. Objectiu 5b. 1997-1999

La riquesa i la població de les illes de Mallorca i Pitiüses es concentra en una franja estreta, d'un quilòmetre d'amplitud aproximadament, a partir de la línia costanera. La situació de Menorca és més equilibrada, encara que es tracta d'un equilibri fràgil.

El factor determinant d'aquesta situació va ser l'aparició d'una potentíssima indústria turística que es va centrar en aquesta estreta franja de riquesa - money belt- i va generar uns greus desequilibris a l'interior ja que la base de l'economia de les illes Balears era una agricultura d'autoconsum amb exportació de cítrics i una indústria de consum intern, de gran qualitat, amb exportació de mobles, calçat i joieria.

L'estrangulació bàsica generada és la impossibilitat del sector agrícola i industrial (centrats sobretot en el medi rural) de competir amb l'atracció de la costa.

Dins d'aquesta comunitat autònoma, la destrucció del paisatge i del medi natural -derivat de l'abandó de les zones rurals- mereix una especial atenció. Aquestes zones rurals de Balears presenten un ecosistema molt sensible a l'erosió a causa de la destrucció de parcel·les i marges i dels efectes dels incendis forestals. El manteniment de l'activitat agrària o la seva conversió en activitat forestal i la conservació dels elements d'arquitectura rural es presenta gairebé com a via única per poder conservar el medi rural.

Quadre 9

PREVISIÓ DE FINANCIACIÓ PER EIX PRIORITARI DE DESENVOLUPAMENT DOCUMENT ÚNIC DE PROGRAMACIÓ DE L'OBJETIU 8b. BALEARS 94.88.06.068															
EIX	GIBET TOTAL PNB.EC			C-E			CONTRIBUCIÓ PER REGIONES NACIONALS						CONTRIBUCIÓ PRIVADA		PREST. PER A GICSA
	TOTAL	GIBET	%	TOTAL	%	PCDDA	PCDEN	PCZ	TOTAL	%	ESTAT	RESIÓ	ALTRES	TOTAL	
1	14.454.946	14.454.946	100,0	7.227.273	50,0	5.178.076	2.588.346	0	7.227.273	50,0	2.823.128	4.427.147	0	0	0,0
2	73.824.352	31.321.893	42,4	15.660.853	21,0	6.757.265	8.983.066	0	15.660.853	21,0	1.824.711	13.226.242	1.200.000	42.502.146	57,6
3	26.274.916	17.046.493	64,5	8.522.733	32,4	6.241.440	211.203	0	8.522.733	32,4	1.879.334	6.643.399	0	9.228.104	35,1
4	3.038.148	3.038.148	100,0	1.519.871	50,0	651.760	887.291	0	1.519.871	50,0	87.828	1.160.349	271.000	0	0,0
5	28.271.111	24.172.811	85,5	13.180.258	46,8	0	0	13.180.258	11.260.811	47,5	0	11.260.811	0	4.337.600	16,5
TOTAL	148.882.981	85.833.811	57,6	46.120.888	31,0	20.738.000	12.388.000	13.180.258	44.913.811	48,3	6.877.088	38.046.811	1.771.000	96.288.746	64,5

Així mateix, qualsevol política de desenvolupament sostenible de les zones rurals s'ha de fixar com a objectius el manteniment i la creació de llocs de treball que facin augmentar el nivell de les rendes i, simultàniament, el rejuveniment de la població que assegurí de cara al futur la supervivència d'un teixit social adequat. Tot això, evidentment des de l'òptica de la màxima protecció del medi i del paisatge.

Les magnituds financeres del programa es troben recollides al Quadre 9, mentre que els objectius es concreten en la millora de les infraestructures rurals; inducció de canvis dins la piràmide de població de les zones més envellides; diversificació de les fonts de renda i activació de tots els recursos de desenvolupaments endògens actuals; millora de les condicions de vida, hàbitat i desenvolupament cultural de la zona; millora de qualitat i quantitat dels recursos hídrics; valoració dels recursos naturals dins d'una política de desenvolupament sostenible.

El programa planteja aconseguir els objectius esmentats amb una estratègia de desenvolupament integral que, desglossada en els diferents eixos prioritars, consistirà l'actuació sobre:

Quadre 10

Pla de finançació per eixos i fons de finançació						
	Cost Total	Despesa PUGAria	Ajuts Concretaris (mil.)	% sobre el cost total	Finançació pública nacional	Despesa privada
MCA 94-96						
1.- Ajuts al treball i competitivitat de les empreses.	57,770	17,309	8,756	15,200	8,553	40,461
2.- Protecció del medi ambient.	-	-	-	-	-	-
3.- Foment de la investigació, tecnologia i investigació.	0,596	0,477	0,259	45,100	0,208	0,119
4.- Desenvolupament de les comunicacions relacionades amb l'activitat econòmica.	-	-	-	-	-	-
5.- Desenvolupament local i urbà.	1,800	1,800	0,900	50,000	0,900	-
6.- Assistència tècnica.	0,920	0,920	0,444	48,300	0,476	-
7.- Total.	61,086	20,806	10,369	17,000	10,137	40,580
MCA 97-99						
1.- Ajuts al treball i competitivitat de les empreses.	83,555	24,366	12,427	51,002	11,938	39,189
2.- Protecció del medi ambient.	1,311	1,105	0,656	59,367	0,449	0,207
3.- Foment de la investigació, tecnologia i investigació.	0,585	0,454	0,252	64,317	0,162	0,131
4.- Desenvolupament de les comunicacions relacionades amb l'activitat econòmica.	-	-	-	-	-	-
5.- Desenvolupament local i urbà.	1,052	1,052	0,931	50,000	0,831	-
6.- Assistència tècnica.	1,015	1,015	0,507	49,951	0,507	-
7.- Total.	86,328	28,802	14,814	51,434	13,988	39,528

Nota: Pel MCA 94-96, les xifres absolutes estan en milions d'euros de 1994; pel MCA 97-99, les xifres absolutes estan en milions d'euros de 1997.
 Font: Comitè de les Comunitats Europees, "Mecanisme Consultatiu de Report, Objectiu n.º 2, 1994-1997" i "Mecanisme Consultatiu de Report, Objectiu n.º 2, 1997-1999".

- a) Les infraestructures de base necessàries de cara al desenvolupament econòmic de les zones rurals;
- b) La diversificació de l'activitat i creació de llocs de treball;
- c) La conservació dels recursos naturals;
- d) La millora de l'hàbitat natural; i
- e) Els recursos humans.

3.2.2.- Objectiu 2.1997-1999

A llarg termini, els objectius estan directament relacionats amb la millora de la competitivitat de les activitats productives, amb el projecte del Parc Tecnològic de les illes Balears, el qual es configura com a una peça fonamental per promoure l'economia regional, sobretot en sectors relacionats amb Es Raiguer que necessiten augmentar el seu valor afegit davant de la competència dels països emergents.

Les actuacions proposades se centren en el suport a les iniciatives privades com a forma de millorar la competitivitat i la innovació, atreure i generar inversions, i dinamitzar les activitats dins la comarca. Les accions previstes s'articulen en sis eixos d'actuació dels establerts en el Marc Comunitari de Suport (vegeu el Quadre 10)

Eix 1.- Suport al treball, a la competitivitat i a la internacionalització de l'activitat econòmica.

Aquest eix té una importància cabdal perquè s'ha de continuar atraient iniciatives empresarials cap a la comarca a fi de pal·liar el desequilibri actual, ja que la majoria de les iniciatives es dirigeixen preferentment al sector turístic i a zones costaneres de les illes Balears. Aquest suport serà per damunt de tot institucional, atès que només una de les mesures d'aquest eix constitueix un ajut directe a les empreses. La resta consistirà en infraestructures, béns d'equipament i assessoria-

ment tècnic industrial a fi de promoure la petita i mitjana empresa.

Pel que fa al FSE, es tracta de l'eix més important (més de la meitat de l'ajut) i inclou dues mesures; Formació d'Ocupats i Orientació-Assessorament. La primera es considera d'importància cabdal en una zona on el capital humà té una formació i una productivitat baixes, per una banda, i la gran necessitat de reorientar o modernitzar la seva activitat productiva, d'altra banda. La segona mesura actuarà com a catalitzadora de la primera, tractant d'evitar la dispersió i la manca d'informació que caracteritzen la zona.

Eix 2- Protecció del medi ambient

Aquest eix inclou actuacions de Formació i d'Orientació-Assessorament, seguint la línia de l'eix 1, a més a més d'una mesura de Formació d'Investigadors dins l'àrea concreta del medi ambient.

Eix 3. - Desenvolupament de la recerca, tecnologia i innovació

L'objectiu d'aquesta mesura de Formació d'Investigadors és la potenciació de la innovació i les millores productives.

Eix 5. - Desenvolupament local i urbà.

Aquest eix inclou mesures que miren a millorar l'atractiu de la comarca i donar suport als agents locals de cara al desenvolupament dels seus projectes.

Eix 6. - Assistència tècnica.

Aquest capítol inclourà actuacions d'assistència tècnica a la institució responsable de l'execució del programa operatiu a fi de garantir el seu correcte desenvolupament i la seva coherència amb l'estratègia global de les illes Balears.

3.3. - Iniciatives comunitàries. 1994-1999

- INICIATIVES TREBALL I FORMACIÓ

La Iniciativa Comunitària Treball rep pels seus 4 capítols (NEW, HORIZON, INTEGRA i YOUTHSTART) 71,4 bilions de pessetes amb vista a promoure les millors pràctiques dins l'àmbit del desenvolupament dels recursos humans a través de la innovació, la cooperació transnacional i les entitas locals.

La iniciativa ADAPT, que rep del FSE 46,6 bilions de pessetes (292 milions d'ecus) es dirigeix als treballadors de les empreses, sobretot de les PME, que són les més afectades pels canvis industrials; a més, ADAPT se centra en la transferència del "saber fer" gràcies als nous itineraris de formació i de l'establiment de relacions de cooperació transnacional.

A les illes Balears, aquestes iniciatives s'han desenvolupat en dos programes: quant al primer, que cobria els anys 1995 al 1997 i que no incloïa la iniciativa INTEGRA, els ajuts del FSE van superar els 800 milions de pessetes, i pel que fa al segon, que cobria els anys 1998 i 1999, és previst un ajut del FSE superior als 600 milions de pessetes.

- URBAN II

Dins el programa operatiu URBAN II d'Espanya es troba el programa URBAN II Palma "El Temple", que va ser aprovat el març de l'any 1998. Els ajuts varen provenir tant del FEDER com del FSE i representaren un total de prop de 17,63 milions d'ecus pel període 1997-1999.

- INTERREG II

LA PLANTA DESSALADORA D'AIGUA DE MAR DE LA BADIA DE PALMA DE MALLORCA

L'evolució econòmica (sector terciari i sobretot, turístic cada vegada més importants) i demogràfica de les illes Balears (sobretot de l'illa de Mallorca) ha provocat un sobreexplotació dels recursos hídrics -sobretot durant l'època estival- quan precisament aquests estan al seu nivell més baix.

L'evolució de la població resident a Mallorca, però també els turistes que visiten l'illa fan d'aquesta regió un lloc extremadament poblat durant l'estiu. Això, més altres perjudicis, han ocasionat una sobreexplotació dels recursos hídrics de Mallorca en general i de la costa en particular de tal manera que avui dia, la intrusió marina arriba ja a tocar una gran part de la costa poblada de les illes Balears.

Aquestes circumstàncies han sobreexigit de forma notòria a la badia de Palma, que allotja a prop de 1.000.000 persones (entre residents, treballadors peninsulars, estrangers temporals i turistes) durant l'alta temporada -juliol i agost- quan les reserves d'aigua i la pluviometria són les més baixes.

En conseqüència, el Govern Balear, juntament amb les altres institucions de Mallorca, es va plantejar la gran necessitat d'augmentar el proveïment d'aigua per a l'ús humà, i sobretot augmentar la qualitat de l'aigua, molt deteriorada durant els darrers anys a causa dels problemes de salinitat i d' "aigües dures". Per tant, les administracions responsables varen dur a terme diferents actuacions a fi d'augmentar el nivell de depuració de les depuradores existents i la seva extensió amb l'objectiu de possibilitar l'ús de les aigües resultants per a regatges dels jardins, per a l'agricultura i la ramaderia; construir la potabilitzadora de Son Tugores per tal de dessalinitzar les aigües dels pous salinitzats de la Badia; la pòlemica "operació barca", la qual consistia a portar l'aigua de l'Ebre des de Tarragona amb vaixells petrolers preparats a l'efecte; i construir les infraestructures necessàries per poder portar aquestes aigües als dipòsits distribuïdors per a la zona de la Badia de Palma.

Tot i que totes aquestes operacions varen ser necessàries, costoses i segurament molt eficaces, certes actuacions, especialment la denominada "operació barca", eren solucions a curt termini i per tant, es necessitaven altres tipus d'actuacions de més gran envergadura.

Per cloure, igual que a les actuacions dutes a terme en altres zones d'Espanya, concretament a les Canàries i Ses Pitiüses, l'Estat espanyol es va plantejar la construcció d'una planta dessaladora d'aigua de mar per resoldre a més llarg termini el greu problema del proveïment d'aigua (sobretot pel consum humà) a la Badia de Palma.

Aquesta planta dessaladora començarà a funcionar a principis de la primavera del 1999 i el seu cost, valorat en uns 5.500 milions de pessetes, serà cofinançat en un 85% pels Fons de Cohesió, mentre que la resta serà a càrrec bàsicament de l'Administració Estatal.

Actualment, s'està desenvolupant la iniciativa INTERREG II a les illes Balears, tot i que els projectes en els quals intervindrà aquesta Comunitat Autònoma estan en via d'aprovació.

- *PME*

Els ajuts d'aquestes iniciatives, realitzades amb l'objectiu d'afavorir les petites i mitjanes empreses de les illes Balears, provénen del FEDER i estan valorats en 250 milions de pessetes per any durant, el període 1997-1999.

4. L'IMPACTE DELS AJUTS EUROPEUS A LES ILLES BALEARS

L'avaluació intermèdia del Programa Operatiu Balears Objectiu 2 permet d'oferir una imatge positiva d'aquesta intervenció estructural en els seus diferents aspectes, des dels processos de definició i estructures de gestió als resultats globals obtinguts i l'avaluació de l'impacte socio-econòmic aconseguit.

En primer lloc, cal esmentar la capacitat del Govern Balear per a impulsar un procés de treball d' "avall i amunt" que va contribuir a aconseguir un consens polític i social molt ample respecte als objectius amb vista a la reactivació econòmica de la comarca. Aquesta pràctica de "partenariat" real -construïda a partir del nivell local, oberta al conjunt d'agents econòmics i socials, i aplicada als diferents nivells del PO (definició, gestió i seguiment)- representa sens dubte una pràctica innovadora dins el panorama dels PO Objectiu 2 espanyols.

En conseqüència, aquest PO té no només un important valor en ell mateix per ser una experiència insòlita dins les intervencions estructurals a Espanya, sinó que també els seus ensenyaments poden aplicar-se i estendre-ho a d'altres actuacions comunitàries, encetant així noves formes d'abordar la planificació econòmica a nivell local i la intervenció via els Fons Estructurals.

En segon lloc, el PO Balears ha permès l'elaboració d'una estratègia de desenvolupament de la comarca es Raiguer, realitzant un esforç de planificació comarcal, però tenint sempre present la perspectiva de la regió en el seu conjunt.

El PO que resulta d'aquest exercici de planificació respon adequadament als problemes ocasionats pel declivi industrial de la comarca i a una visió de es Raiguer com a base industrial de Mallorca i l'àrea pionera dins les noves experiències pilot en matèria de modernització econòmica i internacionalització. En aquest context, la coherència interna i externa és un bon indicatiu de la qualitat del PO posat en marxa.

Pel que fa al seu contingut, el PO és un pla comarcal bàsicament orientat cap al suport de la inversió productiva i inclou actuacions complementàries destinades a millorar l'entorn competitiu de les empreses i a generar estructures que ofereixin serveis a les empreses, com ara el Center tecnològic i/o el planter d'empreses.

Ací cal assenyalar que aquesta configuració final del PO Balears Objectiu 2 és en gran mesura la conseqüència de la pressió exercida per la mateixa Direcció general XVI de Política Regional i la seva clara oposició a l'hora de finançar algunes de les actuacions proposades des de la comarca amb l'objectiu de crear noves infraestructures de comunicació i béns d'equipament.

En tercer lloc, des del començament del PO es va disposar de la creació d'una estructura de gestió pròpia de la intervenció estructural, una Agència de Desenvolupament comarcal denominada el Consorci Econòmic des Raiguer (CDER). El liderat des de la mateixa comarca realitzat per aquest organisme, que sempre ha disposat del suport de la Mancomunitat des Raiguer i del Govern Balear, va ser un element decisiu de l'èxit aconseguit quant a l'execució de l'estratègia de desenvolupament.

Cal esmentar el CDER per haver actuat sempre amb una vocació de "finestreta única" i el grau d'operativitat aconseguit en la gestió diària es pot qualificar de molt alt. En particular, el CDER es pot considerar com una prova que la descentralització és no només desitjable, sinó també viable. La seva manera de gestionar ha contribuït decisivament a acostar l'administració al ciutadà, a reforçar el protagonisme de la comarca i a relançar Inca com a capital des Raiguer.

En quart lloc, el PO ha aconseguit superar, en molts aspectes, les previsions inicials. Són significatius sobretot els resultats obtinguts respecte al suport a les empreses, inversió empresarial induïda i creació de treball. Tanmateix,

almenys fins al desembre del 1996, les mesures de formació varen tenir un impacte reduït sobre la població activa de la comarca, ja que des d'aquest moment l'actuació del FSE ha millorat notablement i s'esperen uns millors resultats.

Des del punt de vista qualitatiu, el PO ha contribuït a frenar decisivament el procés de declivi industrial i retenir el clima de crisi i descoratjament que afectaven la comarca. Una prova d'aquest important impacte a nivell socio-econòmic és el notable increment de la demanda de sòl industrial que es va produir durant els darrers anys i/o l'aparició d'un nou tipus d'empresari jove i dinàmic que desitja posar en marxa projectes empresarials a la seva comarca. Al capdavant, el PO ha aconseguit generar il·lusió entre l'empresari local i també dins la població en general; concretament, les entrevistes realitzades demostren la bona disposició de les empreses per dur a terme noves inversions i ampliar les seves àrees d'activitat en aquest clima d'optimisme.

A més a més, una altra aportació decisiva del PO va ser la seva contribució al canvi de cultura empresarial que es manifesta en el procés de modernització dels sectors tradicionals iniciat durant els darrers anys, l'empenta decisiva procurada a la diversificació econòmica i el suport a la internacionalització de les PME locals.

Per acabar, l'anàlisi dels principals indicadors socio-econòmics disponibles (amb periodicitat anual) confirma l'existència d'un punt d'inflexió en el procés de declivi i posa de manifest la millora registrada pel sector industrial.

Pel que fa als aspectes negatius del balanç, la carència més significativa de l'estratègia comarcal del Programa Operatiu Balears Objectiu 2 pot haver estat, fins al desembre del 1996, la manca de decisions a fi de definir i orientar les accions de formació de conformitat amb les necessitats de la població ocupada i desocupada des Raiguer.

En conclusió, es pot afirmar que el resultat de l'aplicació del PO 1994-1996 ha estat fonamental per originar un procés de recuperació econòmica a es Raiguer, que va canviar les expectatives de la població; no obstant això, el lapse de temps passat és encara curt per poder pensar que el canvi esmentat s'ha consolidat. Per tant, serà important la continuïtat de les mesures durant el període de 1996-1999, i probablement també més enllà de l'any 2000.

BIBLIOGRAFÍA BÁSICA

BBV "Informe Económico 1997", Bilbao 1998

COMISIÓN EUROPEA "Fondos estructurales comunitarios 1994-1999. Textos reglamentarios y comentarios", OPOCE, Luxemburgo 1993.

COMISIÓN EUROPEA "España. Marco comunitario de apoyo. Objetivo nº 2 1994-1996.", Bruselas 1994.

COMISIÓN EUROPEA "España. Marco comunitario de apoyo 1994-1999. Objetivo nº 1. Desarrollo y ajuste estructural de las regiones menos desarrolladas", OPOCE, Luxemburgo 1996.

COMISIÓN EUROPEA "Primer informe sobre la Cohesión económica y social 1996", OPOCE, Luxemburgo 1997.

COMISIÓN EUROPEA "España. Marco comunitario de apoyo. Objetivo nº 2 1997-1999", Bruselas 1997.

COMISIÓN EUROPEA "Guía de iniciativas comunitarias 1994-1999", OPOCE, Luxemburgo 1998.

COMISIÓN EUROPEA "El impacto de los Fondos estructurales en España", Infopress.

COMMISSION EUROPÉENNE "L'impact des politiques structurelles sur la cohésion économique et sociales de l'Union 1989-1999", OPOCE, Luxemburgo 1997.

CORREA, M.D., FANLO, A., MANZANEDO, J. y SANTILLÁN, S. "Fondos comunitarios en España: Regionalización y análisis de incidencia". Ministerio de Economía y Hacienda, Dirección General de Planificación, D-95002, 1995.

CORREA, M.D. y MALUQUER, S. "Efectos regionales del presupuesto europeo en España", Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Autònoms, Barcelona 1998.

EUROSTAT "Regiones. Anuario estadístico" OPOCE, Luxemburgo 1997.

EUROSTAT "Statistiques en bref. Régions" (Varios números), OPOCE, Luxemburgo.

FUNCAS "Las comunidades autónomas en 1997", Cuadernos de Información Económica, nº 132-133, 1998 (Esta publicación dedica todos los años un número monográfico al tratamiento de la evolución coyuntural de las comunidades autónomas. Varios de estos números han sido utilizados en la preparación de este documento).

FUNDACIÓN BBV "Renta nacional de España y su distribución provincial 1993. Avance 1994-1995", Bilbao 1997.

FUNDACIÓN BBV "Renta nacional de España. Síntesis 1993. Avance 1994-1995", Bilbao 1997.

INE "Encuesta de Población Activa" (Se trata de una publicación trimestral de la que se han utilizado diversos números en la preparación de este documento).

MINISTERIO DE ECONOMÍA Y HACIENDA "España. Plan de reconversión regional y social 1994-1996. Zonas españolas incluidas en el Objetivo nº 2 de los Fondos Estructurales Comunitarios", Madrid 1994.

MINISTERIO DE ECONOMÍA Y HACIENDA "Plan de desarrollo regional 1994-1999. Regiones incluidas en el Objetivo nº 1 de los Fondos Estructurales Europeos", Madrid 1994.

MINISTERIO DE ECONOMÍA Y HACIENDA "La programación regional y sus instrumentos. Informe anual 1997", Madrid 1998. (Distintas ediciones de este informe anual han sido utilizadas en la preparación de este documento).

VILLAVERDE CASTRO, J. "Diferencias regionales en España y Unión Monetaria Europea", Pirámide, Economía XXI, Madrid 1998.

Nota: Además de las publicaciones reseñadas, la elaboración de este documento ha requerido, para cada comunidad autónoma, la utilización de los correspondientes Planes Operativos y Documentos Únicos de Programación, así como el empleo de información suministrada directamente por distintas Direcciones Generales de la Comisión Europea. De igual manera, se ha hecho un uso amplio de los números de *Papeles de Economía Española (Serie de Comunidades Autónomas)*, editados por FUNCAS, y de los de *Situación (Serie Estudios Regionales)*, editados por el BBV, debido al tratamiento a fondo que efectúan de la economía de las distintas regiones españolas.

COMISSIÓ DE LAS COMUNITATS EUROPEES

Representació a Espanya
Paseo de la Castellana, 46
E-28046 MADRID
Telèfon: 91 431 57 11

Representació a Barcelona
Avinguda Diagonal, 407 bis
Edifici Banc Atlàntic, planta 18
E-08080 BARCELONA
Telèfon: 93 415 81 77

Les informacions contingudes en aquesta col·lecció s'han elaborat a partir del material facilitat per diferents direccions generals i serveis de la Comissió Europea. També s'ha comptat amb la col·laboració de la Direcció General de Planificació del Ministeri d'Economia i Hisenda i diversos Serveis de les Comunitats Autònomes.

Redacció:

Juan Francisco Corona
(Universitat Internacional de Catalunya)

Coordinació General:

José Villaverde Castro
(Catedràtic de Fonaments de l'Anàlisi Econòmic de
l'Universitat de Cantàbria)

Supervisió Tècnica:

Fundació de la Confederació Espanyola de Caixes d'Estalvi
(FUNCAS)

Traducció:

Anna Santamaría. DEDRADUCERAE, S.L.

Reproducció autoritzada, excepte amb fins comercials, sempre que s'esmenti la font.